

AZ ÖNCÉLLÁ VÁLÁS ÉS KIÜRESEDÉS VESZÉLYEI

VARGA CSABA
egyetemi tanár (PPKE JÁK)

A jogállamiság formális-leegyszerűsítő alkotmánybíróági diktátuma úgyszólván kezdettől a jobbiztonságot egy a moralitástól kiüresített térbe helyezte. Az elkötelezett igazságosságra törekvés irrelevanciájának és/vagy másodlagosságának kimondásával ilyen módon a szocializmus egykori jognihilizálását a mindenkor éppen érvényesnek mondott tételezés fetiszizálása váltotta fel. Okszerű következmény ezért, hogy mindennapi józan értelmi belátásunk egy hatalmi szóval tetszőlegesen manipulálható mesterséges (jogi, gazdasági, politikai) értelemmel szemben folyvást és szükségképpen vereséget szenved. Ilyen körülmények között, e cinizmussal határos formalizmus légkörében a közért viselendő felelősség szintén elporlad – államszervezeti reagálásformában és egyéni cselekvésben egyaránt. Az eredmény aligha lehet más, mint kiábrándulást keltő; ennek következtében a joguralom társadalmi támasza óhatatlanul elenyészik.

Ilyen fejlemény egyebek közt azért következhetett be, mert ezredéves közjogi hagyományunkat, ami a kommunista hatalomátvétellel megszakadt, az utánuk kényelmes paktumokkal berendezkedő állítólagos jogállami forradalom szintén sutba dobta. Tényleges alkotmányozókká alkotmánybírák léptek elő, akik magánjogi közegből érkezve, az ő hivatásrendi eszményüket kifejező társadalmi atomizáltság elszigetelt egyedéből kiindulva fabrikáltak láthatatlannak mondott, ám ránk oktrojáltan máig érvényesített alkotmányunkat. Mindez az atlanti emberjogiságot tápláló úgynevezett liberális társadalomképpel szimbiozisban ment úgyszólván az egész térségben végbe – az egyén feltétlensége s kíméletlen teljességű erkölcsi relativizmusa talaján.

Fájdalmas megállapítanunk, hogy mai újutópikus lebegéseinkben teoretikus pozícióként a modern társadalomtudományok létrejötte előtti előfeltevésekhez érkeztünk vissza, s így a nap feladata paradoxikus módon éppen az, hogy újraérvényesítse az akár a XX. századi nyugati társadalomelméletekben, akár a kényszerű marxizmusunk során szociológiánkban vagy társadalomontológiánkban kifejlesztett felismerések igazát.¹

¹ Vö. VARGA CSABA: A jogbölcsekedés állapota Magyarországon. *Állam- és Jogtudomány*, 2006/47, 1–29 és VARGA CSABA: A jog talánya: hat évtized vitái. *Állam- és Jogtudomány*, 2010/51. (sajtó alatt).

Ezek legfontosabb üzenete, hogy a jog nem önérték. Tendenciálisan nem futhat tehát szembe a társadalom egészével, annak morálisan igazolt és állhatatosan kívánt várakozásaival.² Ámde jelenti ugyanakkor azt is, hogy kizárólag a társadalmon belül érvényesülő normarendszereknek a többivel együttműködő egyik tagjaként fejlesztheti ki önnön sajátserűségeit. Következésképpen amennyiben nem a társadalmat átfogó moralitás alapján, annak kiteljesítéseként specifikálja önmagát, úgy önmagát vonja ki a csupán szakadatlan kölcsönhatások sorában képzelhető társadalmi hatásgyakorlás lehetőségeiből. Ha tehát erkölcsi keretszabottságából kiüresítik, úgy az ezen akcióban rejlő morális indifferencia láncreakcióként csakis további cinizmust, empátia- és szolidaritáshiányban megtestesülő anómiát szülhet, aminek az eredménye jogkerülés, jog alól kibúvás, a joghézagkeresés professzionalizálódása és büntetlenül tömegessé válása lesz. Már pedig ilyenkor arra kell következtetnünk, hogy bármilyen fennkölt lehetett is az eredendő eszmény, a végkifejlet ennek éppen teljes tagadásába, a mindenkori oppresszió merőben formalizált legitimálójává fordíthatja át.

A magyar alkotmánybírói gyakorlat novációjának tudható így egyebek között be – nem függetlenül persze a nyugati *mainstream* áramlatoktól –, hogy

- az egyént minden körülmények között megillető jogosultságokra épített, elszakítva ezek biztosítását vagy érvényesíthetőségét járulékos, vagy előfeltételező kötelezettségektől;
- ezeket sorra-rendre abszolutizálta, holott közösségben, a közösség alapvető szükségleteivel szembeállítva ezek elvileg és mindig legfeljebb relatívak lehetnek; következőképpen
- mindig az egyén kizárólagos alapulvételével járt el, őt látva kizárólag védendőnek egy állítólagos állami túlhatalommal szemben; vagyis – röviden szólva –
- az állam maradt közellenség, akivel szemben vélelmezett ártatlanságunk minden hozzáférhető eszközzel óvando; azaz
- bármi oltalom, ami a közösség integritásához szükséges, csakis az egyén védelméből még meghagyott jogi zugokban gondolható.³

Nos, nem beszélve itt és most részletesen arról, hogy mindez a kereszténység társadalmi tanításának is szögesen ellentmond,⁴ nyilvánvaló, hogy szembenáll a józan ésszel, hiszen érdemtelenül jutalmaz, esélytelenséget termel ki magából, miközben normátlan (tehát önnön spiráljában – igény szintjét illetően – folyvást gyorsuló, valódi kielégü-

² Vö. VARGA CSABA: 1956 erkölcsi és jogi megítélése, avagy a jog válaszadási képességének erkölcsi egy-sége, mint a totalitarizmusok utáni korszak dilemmája. *Iustum, Aequum, Salutare*, 2007/3, 31–44. és <http://www.jak.ppk.hu/hir/ias/20071sz/varga.pdf>.

³ Techet Péter monografikusan, Carl Schmittből kiindulással, alkotmányalapozás végett, ontológiai keret-szabáson dolgozva, PhD-munkája elkészültekor bizonyára e kérdések tekintetében is majd mélyebb vá-laszt ígér.

⁴ Vö. VARGA CSABA: Jogállamiság – kihívások keresztútján. *Valóság*, 2002. április. 28–39. és <http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=351&lap=0>, valamint VARGA CSABA: Céllok és esz-közök a jogban. In VARGA CSABA: *A jogi gondolkodás paradigmái*. 2. bőv. kiad. Budapest: Szent István Társulat, 2004 467–479.

léssel azonban nem járó) önmegvalósításra ösztönöz.⁵ Már pedig az alapvető kiegyenlítőds csatornáinak kiépülése és minimálisan elégséges működése nélkül semmiféle társadalmi struktúra tartósan nem képzelhető;⁶ hiszen ugyanúgy, amiként centrifugálítás csak egy bázisszerű centripetalitás talaján működhet, a társadalmi differenciáció mint viszonylagos dezintegráció sem épülhet máson, mint a társadalmi integráció elfogadottságán és valamelyes – adott időtartamra vetítve kontinuum – bevezettségén. Vagyis korántsem elvont kettősségekről mint egyként lehetséges irányokról, vagy egymáshoz adódó minőségekről van szó, mint ahogy azt egyneműsítő nyelvi kifejezésük óhatatlanul és félrevezetően sugallja. Bármely entitásról csakis annyiban beszélhetünk, amennyiben az bizonyos szoliditással fennáll, képesen önmaga újraszervezésére. Ehhez képest alapvető egységén belül bármiféle megkülönböztetés, részvonalkozású fogalmiasítás csakis egy további, csupán egységének összképét tovább differenciáló specifikáció eredménye lehet.

Nem véletlen talán ezért, ha a ‘jogállamiság’, ‘joguralom’, ‘alkotmányosság’ éthosza mára máris erodálódott, hiszen legegyszerűbben is megvonva a mérleget: mit ér az, ami két évtized sulykolásán keresztül is csak a jelen diszfunkcióinak kitermelésére volt képes, miközben – és ez a súlyosabb és maradandóbb hatás – a populáció végre saját bőrén élve át reményeit s csalódásait, megsejtette, hogy az ezekben megbúvó mesterséges értelem és számára követhetetlen technikalitás csakis az ő kifosztásuknak az eszköze.⁷

A romlás erős, hiszen mára sikeresen erodálódott már mindaz, ami a közügy éthoszából (habár önnön képére formáltan) a szocialista diktatúrába még egyáltalán átmentődött. Az igazságügyi professzionális szocializáció töretlenül hasonítja régi önmagához, apparátusbeli viselkedésformáihoz a pályára kiválasztott új generációt. Aligha elképzelhető, tudnak-e egyáltalán nyugati társaikkal egymás számára felidézhető mélységben bírói gondolkodásmódjukról eszmét cserélni, hiszen változatlanul legfeljebb térségbeli társaikkal mutatnak – a szocializmusban kifejlesztett készségeik okán – rokonságot. A mindent elborító ügyvédkedő (kereskedelmi s büntető) magánjogászkodás pedig alig rejtett szociálisan dezintegratív hatással törekszik nyeresre megrendelői érdekből. A hatósági (főként igazgatási és rendvédelmi) szféra szenved az ideológiai sulykolásoktól, mert miközben rájuk háritották meg gondolatlan stratégiák járulékos következményeit, ráadásul nyelvi finomkodással tennék felismerhetetlenné

⁵ Vö. VARGA CSABA: Önmagát felemelő ember? Korunk racionalizmusának dilemmái. In MEZEY KATALIN (szerk.): *Sodródó emberiség. Tanulmányok Várkonyi Nándor: Az ötödik ember című művéről*. Budapest: Széphalom Könyvműhely, 2000, 61–93.

⁶ Vö. – a megidézett vilnusi Alfonsas Vaisvila perszonalisztikus társadalmi egyensúly-elmélete függvényében – VARGA CSABA: Jogállami vívódás mintakényszerek Szkillája és csalódások Kharübdiszé közt. (Litvánia példáján). *Valóság*, 2004. január. 29–37. és <http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=234&lap=0>.

⁷ A legbeszédesebb példa Kondor Katalin rádióriporterként való kezdeti együtt lelkesedése Sólyom Lászlóval, ami az utóbbi tömény (ön)dicsérete végén feltétette azért véle bátortalanul, mintegy ellenőrző kérdés gyanánt, hogy átlagpolgárként miként is érzékelheti ő egyáltalán ezen rengeteg jogállami jótétemény hatását, mire a válasz már rövidre fogottan kioktató volt, jelesül, hogy az egész nem az utca emberének szól.

a katasztrofális eredményt.⁸ Az államiság csúcsszervei ugyanakkor teljes szétesettségben magát a közügynélküliséget reprezentálják, hiszen – alakuló Alkotmánybíróságunk adta meg a jelszót s szolgáltatta az első példát ehhez – óriáscecemőként többnyire maga magát éli meg, lehetőleg a fenéken is túl őrítve kompetencialehetőségei poharát, miközben pontosan a köz maradt gondozatlan, a részek dühös önszegmentáltóságától senki által nem képviselt.⁹ Eljutottunk odáig, hogy kellő határozottságú állami kiállítás hiányában sem *academia*, sem *universitas* nem vállalja a korszellem pusztításával való szembeszállás hálátlan feladatát. Pedig akár egyetlen kellő autoritású szegmens – akár az Alkotmánybíróság vagy a Legfelsőbb Bíróság, akár a Magyar Tudományos Akadémia, akár az *ecclesia* – világos helyzetértékelése s következménylevonása még a jogszabályi háttér egyidejű módosítása nélkül is indukálhatna mentalitásban és implementációjában érzékelhető, sőt önmaga esetleg folyamatos megtöbbszörözésére képes változásokat.

A joggyakorlati-jogérvényesítő hatósági eljárásokban az imént kárhoztattuk a szocialista normativizmus maradványainak túl erős, ám háborítatlan továbbélését, s ezzel a mentalitásbeli változatlanóság újratermelődését. A hagyományos igazgatási és bírósági fórumoktól eltérő területeken – nemcsak alkotmánybíróságnál, de jogvédő hivatalokban is, és különösen a jog ügynevezett tudományát ápoló körökben – viszont egy új beszédmóddal és abban kritikai távolságtartás nélküliséggel találkozhatunk; egy újfajta jogi ontologikummal – hiszen ha az aktorok eljárásának jellege, hangsúlya, hivatkozása megváltozik, úgy az általuk hordozottan magáról a „jogászi világgép” duplikálódásáról, szegmentálódásáról fog tanúskodni.¹⁰ Már pedig általános szocializmus utáni tapasztalat, hogy az érintett országokban a hatósági eljárás hangszereltsége a

⁸ A ‘cigánybűnözés’ mint mérő nyelvi megnevezhetőség feltehetően sokkalta nagyobb közizgalmat s intellektuális elmélyülést váltott ki közelmúltunkban Magyarországon – azaz társadalmi energiában annak többszörösét mozgósította s emésztette fel –, mint néhány hirtelen döntnöki pozícióba került renyhe szellemű s perspektivikus gondolkodás nélküli „szakértő” honfitársunk egykori döntése, amikor tanácsatlanságban innen-onnan összeszedett, másoktól másoknak máskor és más célokból kidolgozott absztrakt vállalatgazdasági és pénzügyi mutatórendszerek merev alkalmazásával úgy számolták fel a szocializmusból örökölt egész termelő szférát, hogy közzgazdaként valójában fogalmuk sem volt a tényleges nemzetgazdasági összefüggésekről. Hiszen a tartós munkanélküliséggel járó morális züllés, egész rétegek leszakadtsága, fél ország járulékoská s ezzel élősdívé válása, s a privatizáció hangzatosságával fedett belső kifosztatásunk – bármiféle hazainak ma is csökkent jelenlétével – csupán előre kalkulálható következmény volt. Vö. pl. <http://hu.wikipedia.org/wiki/Cigánybűnözés>, továbbá – mindenekelőtt Kindler József személyes munkásságán túl – a Kovász 1977-ben indult folyóirata a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Környezetgazdaságtani és Technológiai Tanszék Altern-csoportja (szerkesztő Kocsis Tamás) gondozásában.

⁹ Milyen az a közlekedési politika, amelyik bárminemű országos településszerkezeti elgondolás nélkül kizárólag közvetlenül forintosítható rentabilitásban mér, ráadásul azt is a szocializmusból örökölt tudatosan meghamisított séma alapján, hiszen a kötött pályás rendszereket költségként számolja, míg az úthálózat közösségi gondozását kiveszi számításaiból? Milyen az az agrárpolitika, amelyik csak pénzben számol, országlakosságunk igényeire és újratermelhetőségére azonban érzéketlen? Lásd pl. ÁNGYÁN JÓZSEF: *Az agrár- és vidékpolitika programja. (Előadás a Civil Akadémián.)* I–II. http://www.echotv.hu/20100124_civil_akademia_i_.html és http://www.echotv.hu/20100124_civil_akademia_ii_.html.

¹⁰ A jogászság hivatásrendi professzionális ideológiája lételeméleti értelemben a jog valóságának egyik alkotója. Vö. VARGA CSABA: *A jog helye Lukács György világgépében*. Budapest: Magvető, 1981., valamint VARGA CSABA: *Jog, jogértés, jogalkalmazás* (35 tételben). *Magyar Jog*, 2007. november. 641–648.

régi maradt, s szervesen épült erre az új, az alkotmánybíróságaitól hordozott (s az esetek többségében saját maguk használatára kizárólagosított), meglepően agresszív biztonsággal a jogról jogként megnyilvánuló, miközben kecsesen pusztán a felet-lebegésből olykor lecsapó jogmegnyilatkozás.¹¹

Nos, az általunk is otthonosként bejárt akadémiai és egyetemi körökben ennek jelenléte, problémátlansága, sőt abszolút kiindulási pontként kezelése olyannyira elterjedt, hogy el kell tünődnünk a főként biológiai értelemben alkalmazott ‘parazita’ kifejezés használhatóságán. És valóban: a szó függést, másón élést jelent, a görög *parasitos* [latin *parasitus*] szavából kiindulón (ahol is az első tag ‘mellett’, a második pedig ‘étkezés’ jelentésű). Tehát e körbe tartozó jogászaink mentalitásában és közbeszédében egyfajta élősdiség jött létre, mely az Alkotmánybíróság mindenkori termékéhez eleve elfogadó dogmaépítő készséggel közeledik, s anélkül, hogy a törvényeknél is megszokott kritikával élne vagy legalább *de lege ferenda* jövőbeni lehetőségeken munkálkodnék, önszántából előre lezárja a jövő elvileg mindig nyitott perspektíváját. Ezzel egyfelől olyan egykor Thomas Manntól nem túl sok szimpátiával leírt *hatalomvéde bensőségbe helyezi magát*, amellyel eleve lehetetleníti a tudományos lét alfa és omegájaként felfogott tárgytól distanciálást. Másfelől görcsös ragaszkodást indít benne imádata tárgyához, mint ami nemcsak otthonosságának, de specifikus tudásának, a munkamegosztásban betöltött s eddig kétségbe nem vont, ám számára presztízsteli piacot is biztosító szerepjátszásának szintén a sarokköve. Így óhatatlanul önmaga kifosztatásaként, önazonossága megbecstelenítéseként élné meg, ha bármiféle sarkalatos törvénnyel ezt felülírnák, s eképpen eddig megszokott láthatatlan alkotmánya nemes jogtörténeti múlttá nemesülne. Eleve, zsigeri ellenkezéssel ellene van hát bármiféle változásnak, noha saját beleszokottságának nem éppen intellektuális indítékán túl semmiféle oka nincs annak, hogy felelős értelmiségi voltát elárulva rögeszmésen ragaszkodjék valami éppen adódotthoz, ami ráadásul a maga eredeti környezetében maga sem volt más, mint véletlenszerűségek szülte esetiség.

Súlyosabb-e egy ilyen körleírás, ha érzékeljük egyúttal azt is, hogy egy egész jogászélet osztozik a fenti irracionalitásban? Nos, kikből is tevődik ez a kör leginkább össze? Alkotmánybíróságunk bármikori bíráiból s tanácsosaiból, mint egy előkelő

Érdekes további következtetésre adott lehetőséget a jogdogmatika mai intézményesedése európai civiljogi – főként germán gyökerű – rendszereinkben. Hiszen kiderült, hogy amint egy jogi rétegelméletben ábrázolhatóan önálló szegmensként számolhatunk a jog dogmatikailag kimunkált fogalmiságával – lásd például POKOL BÉLA: *A jog szerkezete*. Budapest: Rejtjel, 1998. és POKOL BÉLA: *Autentikus jogelmélet*. Budapest – Pécs: Dialóg Campus, 2010. –, ami a nálunk nem ok nélkül elterjesztett ‘láthatatlan alkotmány’ fogalmi hívásának mintájára a jövőendő jogelgondolhatásra is elvileg keretszabó, már meglévő szerkezetekbe terelő hatást gyakorol, úgy immár egy új ontológikus összetevővel van dolgunk. Vö. VARGA CSABA: *Jogdogmatika, avagy jus, jurisprudentia és társai – tudományelméleti nézőpontból*, valamint »Jog«, »jogtudomány«, »tudomány« – lét- és ismeretelméleti nézőpontból. (Viszontválasz.), továbbá A dogmatika természetét illető kutatások lehetséges hozadéka. (Hozzászólás.) In SZABÓ MIKLÓS (szerk.): *Jogdogmatika és jogelmélet. A Miskolci Egyetem és a Miskolci Akadémiai Bizottság által 2006. november 10-én és 11-én rendezett konferencia anyaga*. Miskolc: Bíbor Kiadó, 2007, 11–26., 68–80. és 241–251.

¹¹ Vö. pl. VARGA CSABA: *Jogrendszerek, jogi gondolkodásmódok az európai egységesülés perspektívájában. (Magyar körkép – európai uniós összefüggésben.)* Budapest: Szent István Társulat, 2009. Különösen VII. fejt.: ‘Jogi gondolkodásmód: Mintakövetés, tehetetlenség kettős fogságában’, 3–4. pont, 162. és köv.

munkahely exkluzív szocializáltjaiból; mindennemű kutatókból, akik alkotmánybíró-sági döntvényekben találnak maguknak hálás – új, korszerű, átlátható, könnyen internacionalizálható, bármiféle kutatásfinanszírozásba legkönnyebben beleillő, elvileg tehát nemzetközileg figyelemre érdemesíthető eredmény felmutatásával leginkább kecsegtető – dogmatikai tematikus (pályázati/konferenciázási/publikációs) terepet; egész jogi karokból, ahol a stáb szervezésének történelmi különlegessége¹² vagy egyszerűen intellektuális/ideologikus rokonszenv¹³ okából, avagy természetszerű érdeklődésből, közjogban, büntetőjogban, esetleg további területeken a testület számottevő része (következésképpen s tanítványaik révén az utóbbi két évtizedben felnövekvő jogásznemzedéket alkotó közel tízezernyi új *dr.iur.*, vagyis a holnapunkban már vezető szerepet játszó jogászság) lesz a *status quo* elkötelezettje – egyszerűen azért, mert ehhez edukáltan/szocializálódottan ez lett a természetszerű közege, és alkotó tagjainál egyébként érdemes önmegvalósításának¹⁴ is a terepe. Nos, a jogmegújulás mindenkori lehetősége így már a csúcson külső, az érdemtől független indítékból karanténba záratik, egy olyan jogászkrém részéről, amely maga is elzár önmaga elől bármiféle távlatos kritikai attitűdöt, s ugyanerre az önsorsrontó önkorlátozásra készíti fel jogoktató munkájában a jövőendő szakmai generációkat is.

A közvetett hatás pedig a gondolkodó elme intellektuális körbezárása hosszabb távon, hiszen politikai, publicisztikai, sőt túlnyomó tudományos közvélekedésünkben egyaránt azok kerültek jövőnket meghatározókként mindmáig a közmegebecsülés piedesztáljára, akik elsődlegesen lehetnek érintettek bármiféle esetleges változástól alkotmányos jogi berendezkedésünk csúcsain.

Mindezzel pedig közbeszédünk is összefügg, mivel pontosan e jogállami felfogásban formálódott közös nyelvünk, amit kényszerűen használ a pártpolitikai s parlamenti paletta teljes spektruma úgyszintén. Nem közös mivolta a problémás, persze, hanem lényegkerülése, idegen logikából következő volta, kódolt nyelvezete, s ezért a saját, eredendő problémák iránti érzéketlensége. Következésképpen mintha az Alkotmánybíró-ság igazságtételi döntésének¹⁵ a világlátása hatná át egyre bátortalanabb közbeszédünket: ha az alapul szolgáló ügy mint igazságosság-kérdés óhatatlanul szubjektív, tehát megnyugtatóan lezárhatatlan, s ezért a jogász, úgymond, nem tud mit kezdeni vele, úgy forduljunk bármihez, ami formalizált, és ezért biztonságos kiindulópontot képezhet. Nézzük hát meg még egyszer e gondolkodásmód logikáját: mivel eleve vitathatósága okán bármiféle érdemi alapo-zás kockázatos, ezért egyszerűbb egy formalisztikus hivatkozással eleve ki is zárunk. Az eredmény pedig az, hogy mintha már nem is mer-nénk nemzeti önérdékről, valóságos ügyeinkről szólni.¹⁶

¹² A PPKE JÁK megalapítójaként meghatározó Zlinszky János például – nem ismervén mélységében az akadémiai–egyetemi szakmát, ám osztozva az akkor önmagának szentistváni szerepet tulajdonító alkotmánybíró-sági önfényezésben – előszeretettel egy onnan verbuvált többségből építkezett.

¹³ Természetes azonosulással pl. a *Central European University* budapesti intézménye.

¹⁴ Gondoljunk csak a Jakob András szerkesztette alkotmánykommentár igencsak széles szerzői körére (vö. pl. http://www.szazadveg.hu/files/hirek/alk_komm_tartalom.pdf).

¹⁵ Az AB 11. sz. (1992. március 3.) döntése.

¹⁶ Emlékeim szerint a ‘nemzeti önérdék’ kifejezése egészen rövid ideig bukkant csak fel az 1998–2002 közötti kormányzat miniszterelnökének szótárában, ám – tanácsadói sugallatra hallgatva tán – hamarosan fel is hagyott használatával.

Nos, ha valóban ‘nemzeti forradalom’ lehetősége támadt most, az ismert kétharmados győzelem után,¹⁷ úgy az (egyik fontos kifejezése és megtestesülése szerint) nem más, mint *köznapi* belátásunknak és igazságainknak a visszatérése jogaiba – bármiféle azt torzító, felülíró vagy elfedő *mesterséges* értelemmel szemben.¹⁸ Mert látnunk kell, hogy a társadalmi differenciáció kitermeli a maga mesterkéltén egyneműsített szféráit jogban, gazdaságban és munkaszervezésben egyaránt, s elidegenült hatalmakká válva technikáik révén – mert ne feledkezzünk meg arról, hogy ma már a legmagasabb szintű egyetemi képzés is jórészt technikák mozgatására szűkített látóterű technikusokat készít elő – ezek eluralkodhatnak az emberen.¹⁹ S paradoxikus még arra is rádöbennünk, hogy a természetes értelem nemzetföltő igyekezetében még a szocializmus jogtudománya, sőt némely sztálinista hazai megalapozása is magasabb rendű volt, mert világosabban látó, mint a szabadosságában ma pusztá kényelmét megélt utód.

Áttekintve eddigi munkánkat, amellyel a panel előadásait végigvitattuk, úgy vélem, hogy nem valamiféle hibajegyzék a lényege, hanem a nem szűnően érzékeny kiigazítás igénye; s nyomasztó ösztömegevel ez eddigi berendezkedésünk hamis és alkalmatlan fétisre, egy voltaképpen demokráciátlanított és jogállamtalanított eljárási formalizmusra építettségének az elégtelenségére, vagyis végre valahára egy érdemi fundálás elérkezésének a szükségére utal.²⁰ Összegzéssel élve – amennyiben Falusi Márton végső üzenete a jognak értékrendben alapozása és Fröhlich Johannáé az alkotmányos értéknyilvánítás szüksége volt; Gázsó Balázs László jogi fogalmi rendünk önszétveretését mutatta ki, amennyiben politikai voluntarizmus kényszeríti rá alkalmi kompromisszumait; Rixer Ádámánál kitűnt, hogy a szocialitás mélyszerkezetei kontinuusak, mert a mindmáig csupán felületi változásoknak ellenállanak, Serák Istvánnál pedig, hogy régi bölcsességek akár kormányzati szintről is sutba dobhatók, következményláncolatuk azonban könyörtelenül beáll; végezetül Techet Péter bizonyíthatta, hogy rutinszerűvé lett jogtudományi kifejezésmódok akár felismerhetetlen virtualitásba zárva láthatatlanná tehetnek voltaképpen elsődleges szerepjátszó tényezőket –, az előadások sora metodikailag is érzékelhetővé tette a fennállónak a gyengeségeit.

Nos, semmiképpen sem a jogbölcselet feladata, hogy mindebből bármi áron új alkotmány követelésére következtessen; de az összefüggések sora van annyira egyértelmű,

¹⁷ Ezernyi most, 2010 nyarán ennek internetes hivatkozása, ámde méltó megvitatás nélkül.

¹⁸ Elsődlegesen ezt a frissen esküt tett miniszterelnöknek a 2010. május 30-i kötcse találaton – ‘Új kezdet: VII. polgári találkozó’ in <http://www.fidesz.hu/index.php?Cikk=151109> – elhangzott beszédére és kerekasztal vitáit záró elemzéseire, továbbá otmani ismételt személyes beszélgetéseink hangsúlyaira alapozhatom; egyebek között arra, hogy miként láttatta ezt a közgazdasági, a pénzügyi, az adótechnikai gondolkodás különféle területein, tehát az átlagember számára is átlátandó (noha szakmailag s kompetenciaszinten általa nyilvánvalóan nem uralt) problémakörök tekintetében.

¹⁹ Újra aktuálisá téve az egykori marxi tematizálást, lásd VARGA CSABA: »Dolog« és eldologiasodás a jogban. *Állam- és Jogtudomány*, 1978/21, 61–81. és VARGA CSABA: Tárgyiasulás, eldologiasodás, elidegenedés és a jogi problematika: Fogalmi tisztázás kísérlete Lukács Ontológiája alapján. *Magyar Filozófiai Szemle*, 1985/19, 196., 222.

²⁰ Nem hazai, sőt nem is kizárólag térségi probléma ez. Mai globális imperializmusában a joguralmi/jogállami kifejezés kiüresítette magát, így szintén új alapozásért kiált. Lásd VARGA CSABA: Jogi kultúránk – európai és globális távlatban. In PAKSY MÁTÉ (szerk.): *Európai jog és jogfilozófia. Tanulmányok az európai integráció ötvenedik évfordulójának ünnepére*. Budapest: Szent István Társulat, 2008, 13–42.

hogy az elszakadás szükségességére figyelmeztessen a kontinuitás mögött lappangó eddigi alkotmánybíróági függőségtől. Miközben már eddig is megállapíthatta, hogy az alkotmánybíráskodás nálunk ismert formája korántsem a *rule of law* vagy *Rechtsstaatlichkeit* kritériális vagy *sine qua non* eleme, mentális gyökérzete viszont – eredendően politikai indítékból sugalmazottan²¹ – kishitűségre, kisebbségség érzetére, az egészséges magabizás hiányára látszik utalni: arra, hogy a nemzeti szuverenitás viszonylagosan nyitott többsélysége és végső fokon mégis megbízható volta nemigen épülhetett még nálunk szerves egységű alapkiindulássá, szemben például a történelmi fejlődésében több megnyugvást sikerrel eredményező angol szellemiséggel szemben.²²

²¹ Vö. 7. jegyzet, továbbá SZABÓ JÓZSEF: *Ki a káoszból, vissza Európába. Életrajzi, jogbölcseleti, alkotmányjogi és jogpublicisztikai írások.* (Szerk. Turcsány Péter.) Budapest: Kráter, 1993.

²² Nehéz a túlzó példakövetésben rejlő neofitizmus nevetségességét elkerülni, amint erről a New York-i Columbia egyetemi professzor számos itteni megfigyelésből kiindulva szívesen mesélt gyakori találkozásainkkor – publikáltan lásd GEORGE FLETCHER: Searching for the Rule of Law in the Wake of Communism. *Brigham Young University Law Review*, 1992, 1, 145–164. –; beleértve annak szerinte mulatságos túlzását, ahogyan alkotmánybíráink kezdeti lendületükben a BERTOLD BRECHT *Szezsüáni jóléleklejében* [Der gute Mensch von Sezuan (1940/1942)] megírt alászálló istenségek mindeneket mindenben kiosztani kész fensőbbeséges tógáját öltötték magukra.